

La pèrdua del patrimoni local durant el trienni de la Guerra Civil

Cal tenir present que Canet, en la dècada dels anys trenta, posseïa un ric patrimoni, tant arquitectònic com artístic, llegat que havia costat anys, en ocasions dècades, i molts esforços a la població per tal d'aconseguir-lo i poder-lo admirar.

Sergi Alcalde Vilà

Església Parroquial de Sant Pere i Sant Pau

La Guerra Civil no va deixar Canet de Mar al marge dels esdeveniments. El dia 21 de juliol del 36, militants anarquistes procedents de Badalona van calar foc a l'església parroquial, un dels dos edificis de la vila que va patir més destrosses per part de la revolució iconoclasta. Es va perdre per sempre un dels retaules renaixentistes més importants de Catalunya, comparable en importància al retaule barroc de l'altar major de la veïna població d'Arenys de Mar.

A més a més de la destrucció d'importantíssim valor artístic dels altars, retaules, imatges, mobiliari i altres elements religiosos, també va patir-ne de considerables l'estructura de l'edifici. Es va enfonsar el creuer que sostenia una impressionant cúpula central, constituïda per una volta esfèrica recolzada damunt de petxines, cosa que va afectar tot el presbiteri, així com la primera volta pròxima a l'entrada del temple, que en caure arrossegà pel propi pes la volta inferior que constituïa el cor.

En ocasions -permetin que faci aquí una reflexió pròpia- he intentat comprendre el perquè de l'enfonsament de la part ampliada del temple corresponent a l'any 1785, decorada amb l'estil renaixentista, i contràriament, el perquè restà dempeus part de l'estructura i les voltes gòtiques inicials, que conformaven la nau, bastida al voltant de l'any 1600.

Abans d'entrar en observacions cal ressaltar que les voltes del temple inicial eren de carreus i peces de pedra, mentre que les de l'ampliació de l'època renaixentista, segurament foren construïdes amb volta de maó de pla o volta enrajolada.

L'explicació més plausible és que segurament l'apilament dels diversos elements de mobiliari (la majoria elaborats amb fusta) es degué fer en el punt central del creuer, i la virulència del foc i la característica constructiva de la volta, el col·lapsà i finalment acabà esfondrant-se.

El mateix problema, però amb un desenllaç diferent, es

L'església parroquial, l'any 1940 abans de la reconstrucció

localitzà a la capella del Santíssim (coneguda sobretot en les poblacions gironines pel sobrenom de "capella fonda"). En aquest cas, un element constructiu propi del Renaixement i del Barroc, com és la llanterna i en grans esglésies el cimbori, segons el meu parer, fou el que degué salvar-la de l'esfondrament de la coberta i

de les voltes, funcionant un cop trencats els vidres, com una xemeneia, a través del tiratge de l'aire calent cap a l'exterior, cosa que evità d'aquesta manera un sobre escalfament de l'estructura.

Si la volta de la cúpula del creuer hagués posseït un element d'aquests -no es pot assegurar-, hauria estat molt probable que després de l' incendi l'estructura del creuer s'hagués mantingut dempeus.

Mentrestant, el campanar, edificat entre els anys 1793 i 1805, l'únic element del conjunt parroquial que quedà intacte, encara que desproveït de campanes, és el testimoni del pas d'aquestes últimes dues centúries, que manté la bellesa que el caracteritza i que l'identifica com un dels cinquanta-cinc campanars més significatius de Catalunya.^[1]

El Santuari de la Misericòrdia

L'altre edificació, que més va patir els estralls de la revolució iconoclasta i anticlerical, fou el Santuari de la Misericòrdia (construït entre els anys 1853 i 1857). Incendiat el dia 23 de juliol i tornat a encendre en repetides ocasions durant els dies posteriors, per tal d'esborrar definitivament qualsevol resta que pogués relacionar-se amb elements religiosos.

A part de la pèrdua de la imatge de la Mare de Déu,^[2] que tantes oracions, supliques i salves havia oït dels canetencs, quedà parcialment destruït l'esplèndid, i perquè no dir-ho, sumptuós Santuari, decorat amb sanefes acolorides, pintures, vitralls, imatges i antics exvots, digne d'albergar en el seu interior quelcom d'un tresor o com d'altres dirien "la peça més preuada i joia de la corona" de Canet.

Cal remarcar que el marbre del cambril i el de les esca-

les d'accés eren de Castellà del Vallès i el del presbiteri de Coín (Màlaga). Les imatges que acompanyaven la de la Verge en el presbiteri, així com els dos àngels simètrics de l'altar eren obra de l'escultor Venanci Vallmitjana, i els vitralls de colors d'Antoni Domènech.

També desaparegué la corona d'estil neoromànic, projectada per Ricard de Capmany l'any 1907, elaborada en plata cisellada i daurada, amb incrustacions de diamants, pedres precioses i òpals. Cas curiós el d'aquest objecte, doncs fou recuperada després de la guerra, encara que desproveïda de qualsevol pedreria, d'entre les caixes trobades en els soterranis del Banc d'Espanya de Madrid.

Les voltes de la nau baixaren per complet, el presbiteri quedà greument danyat, la façana, encara que dempeus, estigmatitzada pels impactes de les armes, sobretot dirigides cap a les figures de terracota que reproduïen l'ascensió de la Verge Maria. Només van quedar drets el cambril i la sagristia que ocupa la part inferior. Tampoc no quedaren intactes ni el mobiliari ni els elements decoratius que hi havia en aquestes estances, els incendiàries els van fer servir per alimentar el foc destructor del temple. A la sagristia es guardava un quadre amb el retrat de Carles Pasqual i Puig, que va ser un dels majors contribuents de la construcció del Santuari, el qual va patir la mateixa sort que la resta d'objectes que l'acompanyaven. Igualment com en el cas de l'església parroquial, la temperatura a la qual arribà l'interior del santuari devia ser de tal magnitud que col·lapsà l'estructura de les voltes i els nervis que les sostenien.

A més d'una persona, he sentit anomenar-ho i explicar-ho en diverses ocasions, i per tant, com que és una dada referent a la mateixa imatge de la Verge, l'he inclòs

El Santuari de la Misericòrdia, després de ser cremat el 1936

en aquest article:

El fet és que, el moment en què els incendiàries lligaren una corda al coll de la imatge de la Verge i estirant-la des de baix de l'altar la feren caure del cambril, hi hagué una espectadora, anomenada "Tietetes", que fou la que ells veieren, contràriament al que anys més tard es cregué com a presència de visions i/o aparicions.

La intenció inicial dels executors fou la de destruir temple, amb el seu mobiliari i la imatge de la Verge calant-hi foc, però per la seva sorpresa, la Verge no cremà. Alguns dirien que fou la procedència del destí, d'altres el bon treball d'elaboració de la policromia, la bona qualitat de la fusta i l'alt contingut de brodats metàl·lics de la vestimenta.

Veient que per la via del foc no havien aconseguit el seu propòsit canviaren de mètode i escolliren el d'esquinçar-la amb una destrat, el problema fou que al clavar-la se'ls quedà encastada i no la pogueren treure. Així quedà la imatge de la Verge mig mutilada en el terra del temple durant alguns dies, fins que l'anaren a buscar i, finalment, la portaren a una eixida d'una casa del carrer de l'Arpa i allí amb tascons i una maça varen acabar de culminar la seva intenció.

Potser si durant aquells dies que la imatge de la Verge estigué en l'interior de les restes del temple, s'hagués recollit i amagat, anys més tard, s'hauria pogut restaurar amb facilitat, però hem d'entendre que les circumstàncies del moment no es trobaven per a realitzar actes de tal valentia.

Resulta curiós que, un cop transcorreguts uns quants anys de la finalització de la guerra, després de la tragèdia, amb un Canet desolat i empobrit, el primer edifici religiós que es reconstruís no fos, com en el cas de moltes altres poblacions catalanes, l'església parroquial, sinó el Santuari.^[3]

Creus de Terme, la Creu de Pedracastell i els elements públics

No només els edificis de caràcter religiós patiren la ira vers el patrimoni canetenc, diversos elements del mobiliari públic també foren víctimes de mans poc respectuoses amb el contingut artístic dels nostres carrers. Així podem destacar la destrucció del Misteri de dolor dins el parc del Santuari, escultura de pedra, projectada per l'arquitecte Josep Puig i Cadafalch, elaborada al voltant de 1896. L'altre que l'acompanyà amb el mateix destí fou la creu de terme de l'entrada del Castell de Santa Florentina.

Altrament, cal esmentar també la destrucció, el dia 24 de Juliol, mitjançant explosius, de la Creu de Pedracastell, projectada per Pere Domènech i Roura, amb traces de la primera creu, obra del seu pare en Lluís Domènech i Montaner, símbol del pas de la nova centúria del 1901, i referent, des dels primers anys de la seva col·locació, com a lloc de trobada i reunió pels canetencs i tanmateix -com diu una poesia escrita en el pergami de record de la benedicció de la primera creu l'any 1902-, també empar i aixopluc de la nostra vila.

L'altre element urbà que va patir la fúria dels extremistes va ser la majòlica del Sant Crist, en el carrer i escales del mateix nom, que quedà greument mutilada. Obra col·locada durant la urbanització, millora de pavimentació i embelliment del municipi promoguda durant l'alcaldia del Doctor Marià Serra l'any 1913, i que dotà a aquest indret d'una representació amb ceràmica de la crucifixió, projecte de l'arquitecte modernista Ramón Puig i Gairalt, acompanyat per un

Restes de la Creu de Pedracastell destruïda.

A baix, creu de terme de Santa Florentina

fanal de ferro forjat amb incorporació de vitralls.

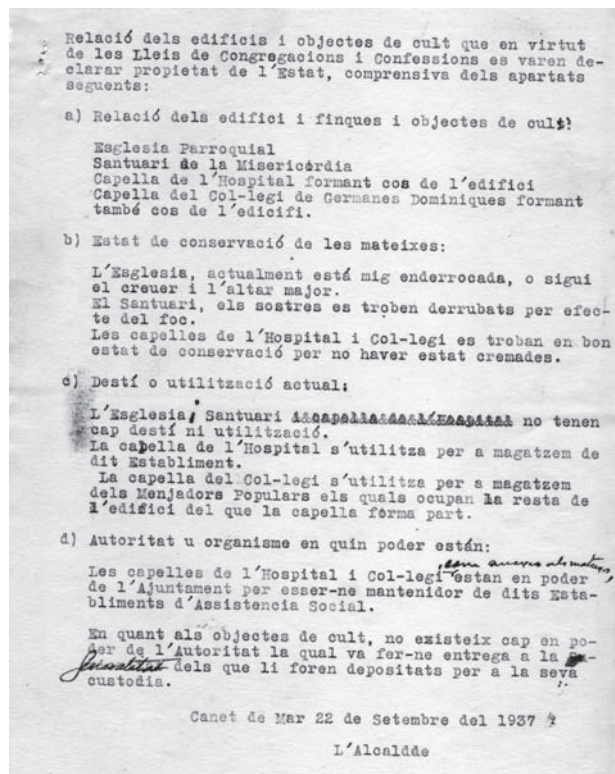
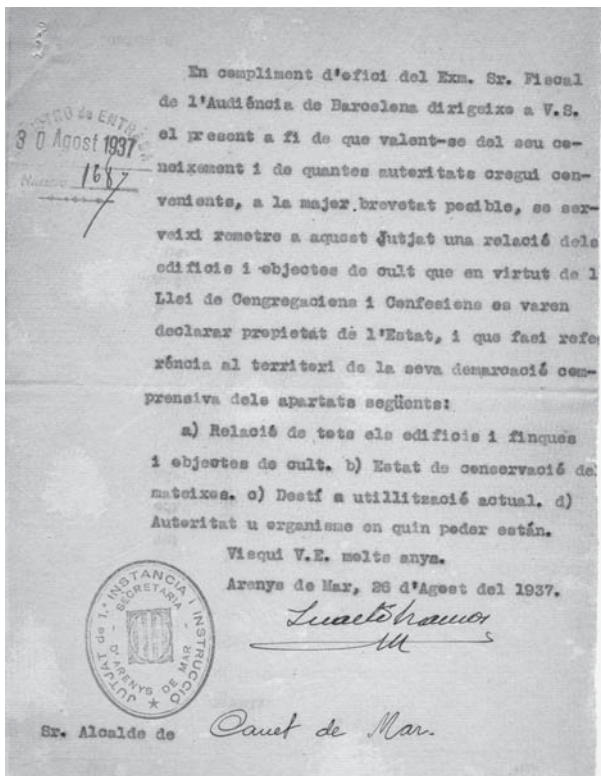
Ni els difunts varen descansar en pau. A part de l'intent fallit del desenterrament del rector Mossèn Comerma, mort de malaltia pocs mesos abans, per tal de fer una macabra cercavila amb les seves restes que servissin d'escarni públic, i raonadament aturat per les diferents institucions mèdiques de la població, al·legant la problemàtica d'higiene que aquest fet comportaria. El cementiri també sucumbí. Diversos nínxols i panteons foren greument danyats, com és el cas de l'altar -camafeu del panteó dels Domènech i Montaner, erigit amb marbre blanc i obra de l'escultor Josep Llimona i Bruguera. D'altres no patiren tant, però se'ls sostragué mobiliari i elements religiosos com canelobres i crucifixos, així com la "famosa" trompeta de l'àngel del panteó dels Font.^[4]

La magna quantitat de diners i valor artístic perduts s'ha arribat a xifrar en bilions de pessetes,^[5] encara que el valor sentimental dels elements destruïts, així com la importància de l'antiguitat d'alguns d'aquests objectes ho fan gairebé incalculable.

Incautació d'edificacions i habitatges

Per últim cal esmentar que, a part dels edificis religiosos, en els primers mesos de l'esclat de la guerra, en el nucli urbà s'incautaren nombroses propietats i edificacions per a destinar-les a diversos usos. Algunes d'elles foren:

- Can Manent, que ubicà la seu del Comitè de Salut Pública i el Comitè de Guerra.
- El col·legi de les Germanes Dominiques que es convertí en menjador d'assistència social.
- La rectoria vella, seu del Jutjat de Pau.

(AMCNM)

- L'actual casa Museu Domènech i Montaner destinada a central de correus.
- El col·legi Yglesias, com a presó, inicialment, i posteriorment, seu de l'Escola Nova Unificada.
- La torre del Passeig de la Misericòrdia corresponent al número 6, reconvertida en hospital, remodelació, però, que mai no s'arribà a realitzar.
- L'edifici i sala d'actes de la Societat Canetense, situat a la cantonada entre el carrer Ample i el carrer Castanyer destinat a local de les Joventuts Llibertàries i també del Comitè de Salut Pública.
- El local que hi havia en el carrer Santíssima Trinitat núm. 1, que s'utilitzà per a realitzar actes, propaganda i mitings de la CNT.
- El local núm. 7 del mateix carrer anteriorment mencionat, que es convertí en la seu del Sindicat Agrícola.
- La casa situada en el carrer Sant Jaume núm.1, reconvertida en la seu del grup femení del PSUC.
- La casa de la Riera Sant Domènech núm. 18, que esdevingué la seu d'ERC.
- L'edifici del Centre Parroquial, destinat a local i seu del POUM.

També la finca de can Segarra, fou incautada durant els mesos finals de l'any 1938, destinada al cap de destacament de l'exèrcit republicà durant la retirada cap a la província de Girona. A propòsit de la vinculació familiar del que escriu aquestes línies, amb els masovers de la dita finca, permetin que els expliqui a mode d'anècdota final un fet que quedà en el record de les persones que hi vivien. El dia que l'exèrcit "Nacional" havia entrat a Canet, i mentre la "Plana Major" realitzava un dinar a la torre de can Segarra, la senyora Saturnina que era d'origen aragonès, i era, juntament amb la seva família, la masovera de l'horta de can Beya de Baix. I que anava amb davantal, com era normal a l'època. Es presentà amb certa excitació a la torre, amb la intenció de parlar amb el comandament allí ubicat, doncs portava tot el davantal ple de caps de gallines, restes de l'aviram

que tenia i que els desganats soldats republicans durant la retirada cap a terres gironines li havien requisat. I, quina fou la resposta de les autoritats als seus requeriments? Doncs, la següent: "Senyora, és la guerra".

Esperem que els nostres ulls i els dels nostres descendents no arribin a veure mai ni a presenciar esdeveniments d'igual magnitud, ni la pèrdua de part del llegat històric-artístic que poc o molt avui dia conservem.

Que aquells anys serveixin de record per evitar el retorn d'un nou desencadenament fratricida i cruel de desolació per la pèrdua del patrimoni canetenc.

SERGI ALCALDE VILÀ
Arquitecte Tècnic

BIBLIOGRAFIA

- *Imatges Retrospectives de Canet* - Edicions 2 Pins
- *Canet de Mar, Història i Arquitectura*
- *Breu Història del Santuari de la Misericòrdia. Antologia Poètica a la Mare de Déu patrona del Maresme*. Ed. Cannelum. Canet de Mar, 1982.

NOTES

- [1] Delfí Dalmau i Argemí: *55 campanars singulars de Catalunya*.
- [2] Imatge barroca feta per l'escultor barceloní Josep Font seguint les indicacions de la venerable Madrona Clarina, i beneïda el 6 de setembre de 1732.
- [3] El Santuari es començà a reconstruir el gener de 1940 amb els fons de captació de la Junta Local de Reconstrucció de Temples, sota la direcció de l'arquitecte Josep Ma. Danès i Torras.
- [4] Pau Font fou el propietari de la finca anomenada can Pauet en el terme municipal d'Arenys de Munt. En el seu panteó culmina l'obra, un àngel del judici final, que portava a la mà una trompeta, la qual li fou sostreta, i a l'altre braç, alçat cap al cel, assenyalant Déu, li trencaren el dit admonitori amb el qual realitzava aquest gest.
- [5] Avui, milions d'euros, segons la moneda actual.